

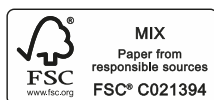
SAARA TURUNEN

Sidopersonen

*Översättning från finska av
Malin Kivelä*

WAHLSTRÖM & WIDSTRAND

Strofen från dikten ”Hymyilevä Apollo” av Eino Leino (1898) på s. 232 är översatt av Torsten Pettersson (*Skapa den sol som inte finns. Hundra år av finsk lyrik*, Schildts & Söderströms, 2012).

F I L I FINNISH
LITERATURE
EXCHANGE

BOKEN HAR ÖVERSATTS MED STÖD AV FILI –
CENTER FÖR LITTERATUREXPOR

Wahlström & Widstrand
www.wwd.se

ISBN: 978-91-46-23601-6

Originaltext copyright © Saara Turunen 2018

Originalalets titel: *Sivuhenkilö*

Original edition published by Tammi 2018

Swedish edition published by agreement with Saara Turunen
and Elina Ahlback Literary Agency, Helsinki, Finland

Översättning: Malin Kivelä

Tryck: ScandBook EU, 2020

Till dem vars skrifter har förvandlats till stof.

Jag flyttade till den här lägenheten för några år sen. Min pappa hade sett annonsen och kom resande till Helsingfors. Vi åkte till Ulrikasborg i bostadsförmedlarens orangefärgade bil. Rummen stod tomma, någon hade lämnat ett litet fönster öppet och vårluften virvlade in genom fönsterspringan. Ägaren dog, sa mannen bakom sina mappar. Vi tar den, svarade pappa. Han önskade väl att jag skulle bli åtminstone lite grann vuxen, jag också. Mitt inre frös till en aning, för jag kände hur ödets finger knuffade mig närmare allt det som var på väg. Men inte kunde jag väl tacka nej till en lägenhet?

När bostadsförmedlarens bil var borta räckte min pappa mig nycklarna. Jag tackade honom snällt och klev uppför trapporna till min lägenhet. Skåpen var fodrade med gammaldags hyllpapper och överallt svävade en lukt av mal. I det andra rummet hängde en krok i taket med ett rep som man kunde grabba tag i ifall man var gammal och annars inte kom upp ur sängen. Det här vet jag, för det hängde en likadan ovanför min morfars säng innan han dog.

Och så stod jag i det tomma rummet, betraktade repet och tänkte på den förra ägaren, som jag inte ens kände,

hennes död och hennes kropp, som kanske redan hade vittrat sönder, och hennes själ, som möjligen fortfarande fanns här, gled omkring i lägenheten, slamrade lite med kastrullerna och undrade varför jag satt och kurade här helt ensam, varför jag inte befann mig någonstans där det fanns liv och musik, så gammal var jag ju inte än, och jag hade inget svar. Jag skar av repet och slängde det, men kroken fick jag inte loss. Den blev kvar i taket och stirrade på mig ibland, som en påminnelse om något.

Senare flyttade jag in en grön madrass från mitt barn-domshem, en kaffekokare och en stor palm som tidigare stod i min pappas arbetsrum. Jag placerade allt i vardagsrummet och det andra rummet lämnade jag tomt. Jag ville inte leva i närheten av kroken. Jag kokade kaffe, jag torkade damm från palmladen och jag låg på madrassen. Så här kan ett liv också se ut, tänkte jag.

Jag gillade palmen och skaffade den sällskap. Jag bröt en kvist av en bougainvillea i Skatteverkets aula och hittade en ormbunke i soprummet. Jag ställde dem i ljuset på fönsterbrädet och de fortsatte att växa.

Mitt hus är byggt under den tiden då folk strömmade in från landsbygden till staden och fort behövde element-lådor att rigga upp sina hem i. Centralvärmen sjöd, det badades i karen och på elspisarna stektes strömmingar. Men åren gick, nyhetens behag avdunstade från köksvråarna och badkaren rostade. Numera svävar här en atmosfär av sen länge svunnet liv. Största delen av invånarna är ensamma kvinnor, de flesta gamla. De går och handlar, släpar på sina tygkassar, röker cigaretter inomhus och rastar sina uråldriga pudlar utanför vårt hus. Jag är ofta

rädd för att det här är något slags ändstation. I affären betraktar jag dem då de staplar sina inköp på kassabandet. Ett litet smörpaket, en ask cigaretter, en billig champoflaska. Voj voj, tänker jag, men hur kan jag veta om de är lyckliga? Varför tänker jag inte på samma sätt när jag ser en mamma som köper blöjor och Babysemp?

Jag kunde ju alltid gå på restaurang, men sådant är dyrt. Dessutom är det sorgligt att äta ensam på restaurang. Om jag går på stan och ser till exempel en affärsman sitta och äta för sig själv inne på en restaurang, kan jag inte låta bli att tänka att han är ensam. Folk som sitter ensamma på restaurang har ibland panikslagna ögon, och därför tar de fram sina telefoner och fingrar på dem medan de äter. Så gör jag också och därför vet jag att det inte blir något av koncentrationen när man samtidigt försöker sleva i sig hal spagetti. Därför går jag bara till affären runt hörnet och fyller min kasse med nudelförpackningar.

När det är dags att äta öppnar jag en av dem och tillsätter hett vatten. Sen ser jag ut över landskapet utanför fönstret, betraktar kråkorna som glider tvärs över min gata och landar på taken på andra sidan. Och mina ögon är inte det minsta panikslagna, tvärtom, de är vilsamma, rentav lyckliga, om man kan säga så. Och varför skulle man inte kunna det, ifall det är sant.

Oftast befinner sig ingen på vår bakgård. Den vindpinade gungan vajar i blåsten och det tidigare vita, numera grå staketet täcks av svampväxtlighet. I sandlådan växer gräs. Jag tror inte att det har bott några barn i det här huset på decennier.

En kepsklädd fastighetsskötare med stripigt, gulaktigt

skägg och friluftsbuxor tar hand om gården. Han matar harar och fåglar ur gamla filförpackningar.

Jag lever i tystnad. Jag ser på ett naturprogram, ett sådant där apor betar på snötäckta berg och surikater gräver ner sig i sand. På kvällarna promenerar jag i parken. Till parken och tillbaka. Jag gillar parken bäst under regniga dagar, sådana när vinden ylar i knutarna och får flaggstängerna att skramla. Då är träden och buskarna helt och hållet mina. Jag får vara ifred, strosa längs de öde grusgångarna och havet. Soliga dagar är inte riktigt i min smak. Då samlas glada sällskap vid vattnet och håller låda på gräsmattorna. Sådana dagar stannar jag hemma. Jag sitter på min madrass, dricker kaffe och stirrar på krukväxterna. Växterna är min familj. Jag tror att jag har ärvt min kärlek till växter av min mormor. Jag minns mormors blombord och de elegant placerade blomkrukorna. Min mamma är också en krukväxtnamniska, men hennes stil är rastlösare. Blommorna växer i plastkrukor från stormarknaden. Kanske är det något som kännetecknar min mammas generation, stormarknader och plastkrukor, alltså. Min mamma fokuserar mest på saintpauliorna på fönsterbrädet i hennes kök. Hon vattnar dem med en emalj kaffepanna, med kokhett vatten. Saintpaulior gillar sådant, påstår hon. Jag äger inte en enda saintpaulia. Det är något med bladens styvhet som stör mig. Mest gillar jag kinarosen. Jag gillar att den växer fort och blommar på sommaren. Om jorden blivit torr och man vattnar den, kvicknar bladen till direkt och den fortsätter att växa. Det är på något sätt tacksamt att sköta den. Jag fick sticklingen av min kusin. Hon hade fått sin av mormor, och

mormor i sin tur hade tagit hem själva moderplantan från Grekland någon gång på sextiotalet. Då var det modernt med krukväxter, de förde med sig en fläkt av varma länders exotism till de nordiska vardagsrummen.

Jag har inte alltid bott i den här staden, men jag trivs bättre här än i trakten jag kommer ifrån. Jag tror att det kan bero på att jag får vara omgiven av gamla saker här. Jag tror att gamla hus bär vikten av de tidigare generationerna i sina inälvor, lite på samma sätt som konstverk bär de stämningar som konstnären befann sig i då hon eller han skapade dem. Min favoritsysselsättning är att promenera omkring och betrakta hus med minnesplaketter över tidigare berömda invånare. Där bodde Georg Henrik von Wright, där Lenin, där L. Onerva. Onervas adress hittade jag dock själv i en bok. Det finns ingen minnesplakett över henne, kvinnor behöver tydligen inte sådana.

I området där jag bor är allt rent och ordentligt. Trottoarens kanter sträcker sig raka och människorna är klädda i prydliga jackor. Jag vet att många som bor här är rika. Jag har läst i tidningen att mina grannars inkomster är hundrafalt högre än mina. Irriterar det inte dig? frågade en konstnärsvän mig en gång. Men sådant kan jag inte bli irriterad över. Jag bryr mig inte om de rika. De bryr sig inte heller om mig, så länge jag inte hotar deras egendom.

Någon kunde kalla mig en bortskämd unge, och det är i sin ordning, jag blir inte sårad, för vem vet om de inte har rätt. Det som står klart är i alla fall att jag bor i den här stadsdelen, och i den här lägenheten, tack vare min pappa, tack vare att han jobbat i hela sitt liv i sitt anletes svett. Jag är så stressad att jag nästan spy, minns jag att

han sa en gång när vi åkte skåpbil från byn till staden. Och det är ganska mycket sagt för att vara min pappa. Oftast talar han inte om sina känslor.

Stackars pappa, han väntar sig att jag en dag ska få ett fast jobb och börja samla på mig ägodelar. När har du tänkt söka en tjänst? frågar han då och då, trots att jag försökt förklara för honom att det inte längre finns några tjänster att söka och att ingen jag känner har ett fast jobb. Jaha jaha, det blir nog bra, säger min pappa, som för att trösta. Han förstår inte, trots att jag förklarar, att jag inte letar jobb och inte vill öka värdet på min förmögenhet. Jag drömmer inte om dyra saker, inte om kläder, möbler eller pensionsfonder. Jag vill inte resa någonstans, inte investera i aktier eller samla på mig titlar. Jag vet att allt det överflödiga som jag lämnar efter mig hur som helst kommer att begravas med mig i min kista, eftersom jag inte har någon avkomma. Och om kistan sen är gjord av faner eller massiv tall gör ju nästan det samma. Faner vore kanske till och med bättre, så behövde man inte vänta i årtal på att få förvandlas tillbaka till gräs och träd. Så därför behöver jag bara så mycket att jag inte hamnar i rännstenen. Jag är lycklig bara jag har mina krukväxter, och får vara ifred om dagarna och skriva. Man ska inte kasta bort sin tid, påminner min pappa mig ofta, och jag håller ju med. Men våra uppfattningar om hur man bäst utnyttjar tiden skiljer sig från varandra.

Ibland känner jag att mina tankar är obegripliga för människor i min pappas generation. Många av dem skulle nog tycka att mitt liv är ett enda slöande. Enligt mina föräldrars värderingar är slöande en människas största synd. Kanske inte lika hemskt som att döda, men näs-

tan. En slöflock förtjänar bestraffning, fördömande och avsky. Det är antagligen därför jag har slösat bort årtal av mitt liv på att hata mig själv, på att pika och plåga min oskyldiga ande, som bara försökt leva ett anspråkslöst liv, utan lögner och förställning.

Förra sommaren dog den rökande kvinnan på nedre våningen. Jag kallade henne fimpgumman. Fimpgumman satt alltid på balkongen som vette mot gården och rökte. Balkongglaset var täckt av brunt slem och genom det syntes inget utom fimpgummans konturer och cigaretterns glödande ända. En gång såg jag henne på bakgården. Kanske hade en släkting tagit ut henne och placerat henne på en av de billiga plaststolarna. Då hälsade hon glatt på mig. På bordet framför henne stod en flaska Mehukatti och ett paket knackkorv.

Det var fastighetsskötaren som berättade om dödsfallet. Man hade inte hittat henne förrän flera dagar senare, när lukten trängt ut från hennes lägenhet i trapphuset. Polisen hade brutit sig in, även om man inte misstänkte något brott. Kroppen fördes bort och lösöret samlades in i gigantiska sopsäckar. En professionell städfirma rengjorde lägenheten med syrgasmasker för sina ansikten, fönsterglasen tvättades och köket byttes ut. Sen dess har lägenheten stått tom.

För ett tag sen utfördes ett stambyte i bostadsaktiebolaget. Badrummen förnyades och man skrapade bort asbesten under plastmattorna. Det visade sig att väggarna och golvet i min lägenhet ursprungligen varit giftgröna. Stambytet skrämde upp tanten på övervåningen. Hennes lägenhet var över hundra kvadrat och en renovering

skulle bli dyr. Tanten ringde runt till aktieägarna i fyllan på nätterna. Det är inget fel på rören, kungjorde hon, men inget hjälpte och till sist var tanten tvungen att ge sig iväg. Hon sålde lägenheten för en struntsomma till en handelsstuderande med spikigt hår.

På nätterna hörde jag hur hon gjorde sig klar för att flytta. Hon släpade en stor mattulle och en skivspelare nerför trapporna. Genom dörrspringan såg jag bara två små fötter inuti ett par bruna högklackade skor. Jag vet att tanten hade en make, en liten förtorkad man, som körde en gammal blå mercedes.

Fastighetsskötaren berättade att de flyttade till förort. En kort tid efteråt hade mercedesen blivit stulen och några månader senare hittades den demolerad nära soptippen.

Ibland tänker jag på fimpgumman och det går kalla kårar längs ryggraden när jag förstår hur väl jag passar in i det här husets invånarprofil. Jag försöker röra på mig utomhus och klä mig ungdomligt, men vad jag än gör så är det som om husets förtrollning sakta men säkert suger in mig i sitt inre, på samma sätt som de taggiga rosorna åt sig in i Törnrosas hov. Min hållning blir krum, mitt hår tunnas ut och hundra år förflyter utan att jag märker det. Till sist kommer jag inte längre att orka streta emot. Hakan blir täckt av ett litet skägg och jag går och släpar på en mattulle i korridoren. Jag har bruna högklackade skor på fötterna och en ungdom står och betraktar mig genom sin dörrspringa.

*

Jag har genomgått en konstutbildning, jag har specialiserat mig på dramaturgi. Jag har tillbringat så gott som hela mitt liv drällande i vita klassrum. Jag har gjort anteckningar på tusentals sidor om form och innehåll, nyanser av färger och stämningar, förhållandet mellan tid och rum. Jag har legat i högar med andra konststuderande och tränat grundreglerna i improvisation (om någon ber dig hoppa ner i en brunn, svara alltid ja). Jag har skrivit essäer och etyder. Jag har ätit hundratals portioner mat i konstskolors kantiner och druckit koppvis med bränt kaffe. Till sist har jag tagit min examen. Jag har klätt mig i festkläder och sminkat ögonen. Jag har lyssnat på yngre konststuderande som sjungit i skolans aula, druckit mousserande vin och åkt taxi till efterfesten. Jag har köpt tio tårtor för min pappas pengar och bjudit folk hem till mig. Vi har till och med träffat på presidenten och meddelat henne att här vandrar en flock nyutexaminerade konstnärer. Presidenten log vänligt.

Och sen, precis efteråt, blev det tyst omkring mig. Jag har en utbildning nu, har jag tänkt. Jag är konstmagister. Och nu återstår bara att börja skapa den där konsten.

Innan jag flyttade hit fanns det fortfarande kärlek i mitt liv. Jag hade en utländsk man som jag var lycklig med. Han var förfärligt stilig. Få kunde kanske tro att en kvinna som jag skulle ha en sådan man. Men så var det. Och trots all sin charm var han inte ens styv i korken. Han tyckte inte att han var så speciell. Han ansåg sig vara en högst vanlig man som gillade att se på fotboll, röka cigaretter och dricka cocacola. Det var hans favorithobbyer. Ibland försökte jag påpeka att hans livsstil inte var så bra för hans tänder, men

han vägrade lyssna på mina råd. Jag betraktade honom när han såg på fotboll. Han sjönk så djupt in i spelets värld att han inte lade märke till mig. Det enda han såg var männen som rörde sig på gräsplanen, och bollen mellan dem. Han skrek ut sina anvisningar till dem och om bollen gick in i det mål som han hoppades den skulle gå in i reste han sig, stegade omkring i rummet som en gorilla och tjöt av glädje. Om bollen däremot gick in i det mål som han hoppades att den inte skulle gå in i, blev han helt förkrossad. Jag har aldrig förstått mig på en sådan känslöglöd, men jag skulle tro att det berodde på att mannen hade sett sin egen pappa fungera på samma sätt och den pappan hade sett sin pappa och på det viset hade allt upprepats i årtionden, kanske århundraden, och så skulle det fortsätta också i framtiden. Som tur var hade min man ett kort minne och han glömde förlusterna rätt fort. Jag älskade min man mycket, det råder ingen tvekan om det. Ibland önskade jag att vi hade fått ett barn, en sådan där liten pojke som hade liknat min man på pricken. Jag är säker på att pojken hade börjat med precis samma saker: fotbollen, rökandet och cocacolan, och jag vet att det hade gjort mig nervös, men det finns bra tandläkare i mitt hemland. Jag hade kunnat ge dem båda löständer i julklapp, ifall de gamla hade trillat ut. Men inget av det där hände, det kom inget barn, jag och min man gick skilda vägar, hur sorgligt det än var.

Det berodde förstås på att mannen ville bo i sitt hemland och jag i mitt. Min man ogillade mitt svala land. Han tyckte att människorna här påminde om robotar. De gick som robotar, åt som robotar och talade som robotar. Och min man ville leva. Han ville samlas med andra män i

gathörnen och bullra och pladdra om ditten och datten, på ett sådant sätt att det som egentligen sas var oviktigt. Det enda som betydde något var att det fördes mycket liv.

Jag för min del orkade inte med slamret i utlandet, det gick mig på nerverna, jag torkade och vissnade. Jag ville leva i mitt svala hemland, sitta i tystnad och skriva på mitt. Jag kunde inte finnas till om jag inte fick rafsas ner mina tankar och hoppas att någon en dag skulle läsa dem. Min törst växte dag för dag och jag visste att inget annat än ett återvändande skulle släcka den. Och till sist var jag tvungen att komma tillbaka.

Jag ställde mitt liv i konstens tjänst. Men ändå, om vi ska vara helt ärliga, blev det så att jag inte kunde släppa greppet om det förflutnas ruiner. Jag fortsatte att ringa. Jag skickade meddelanden, ibland bifogade jag en bild på något som var viktigt för mig. Jag levde mitt liv ensam, men samtidigt klängde jag mig fast vid en försvunnen dröm, som vid ett tunt halmstrå som drev fram i en strid ström. På det här sättet hindrade jag mig själv från att sjunka ner helt och hållet i ensamhetens vidriga brunn. Som motgåva fick jag ett liv som verkade ha stannat upp på ett märkligt mellansteg, någonstans mellan barndom och vuxenhet.

Om min man vet jag inget, och vågar inte gissa. Jag skulle tro att han lever sitt liv i sin egen stad med någon vacker kvinna. Jag tror att han är lycklig och det är bra. Men det är bäst att jag inte tänker för mycket på det, för då börjar mitt hjärta göra så ont och glädjen försvinner från mig och det är dåligt. För glädje är det viktigaste. Glädje är livets mening. Också det lärde mig min man.

Jag minns en kvinna från barndomen. Hon var konstnär och det var något sorgligt med henne. Hon var alltid pank och hade otur i kärlek. Min mamma pratade ofta med henne i telefon i timmar och försökte trösta henne. Voj voj, om hon bara kunde få ordning på sitt liv, sa min mamma. Konstnärens tavlor sålde inte så bra att hon hade kunnat leva på måleriet, och samtidigt var männen hon råkade välja alldeles omöjliga, och allt slutade dåligt gång på gång. Jag vet inte vilket som kom först. Var hon konstnär först och det orsakade henne olycka? Eller var hon olycklig först och det gjorde henne till konstnär? Hur som helst, jag förstod att dessa två saker hängde ihop på något sätt.

Jag planerade aldrig något sådant för egen del. Som barn läste jag flickböcker och drömde om Anne på Grönkulla. Om att ha tjockt hår och bo på landsbygden bland ängar och hedar och får och getter och om att ha ett stort hem och massor med barn. Men i något skede förstod jag att det kanske inte skulle bli så, och då mindes jag konstnären och blev rädd.

Så länge jag kan minnas har jag försökt undvika den ensamma kvinnans öde, men ju mer jag har undvikit det, desto mer har det börjat kännas som att ödet har valt ut mig, att det hela tiden glidit efter mig, tätt i hälarna, som en gast. Stjärnorna har intagit en illavarslande position, katten har ätit upp grädden och mjölken har surnat i kannan.

Jag minns hur konstnären en gång kom för att sitta barnvakt åt mig och mina syskon. Var snälla, sa min mamma med en sådant tonfall att jag förstod att konstnären kunde gå sönder om vi började busa för mycket. Ni

kan till exempel be henne rita något, föreslog min mamma. Hon är förskräckligt bra på att rita. Jag beslutade att vara så snäll jag bara kunde och grävde fram pennorna och pappren i förväg. Konstnären tog av sig sin läderrock i hallen. Jag tyckte det var konstigt att en kvinna hade läderrock. Vi kunde rita något, sa jag. Det passar, sa konstnären. Min bror tog inte min mammas råd lika allvarligt som jag. Han gick omkring på vardagsrumsbordet med äckligt smutsiga tennissockor på fötterna och slängde kallt vatten ur en kaffekopp på oss. Men konstnären var inte så skör som man hade låtit förstå. Hon brydde sig inte om min brors beteende, bad honom bara att sitta ner med oss. Min bror gjorde som hon sa. Han klottrade ner pappren så de blev smutsbruna och bröt sönder pennor, men konstnären lät sig inte bekomma. Vad vill ni att jag ritar? frågade hon. Jag föreslog en mus. Jag gillade möss. Musse Pigg var ett av mina favoritprogram på tv. Konstnären satte igång. Hon såg hemskt koncentrerad ut, inte alls som en del andra vuxna som jag ibland hade bett att rita en mus. De hade vårdslöst klottrat ner en boll med ögon och svans och sen frågat, nå, duger det här? Konstnären liksom försjönk in i en annan värld. Hon skissade först morrhåren och ett par små öron, och den mus hon till sist ritade var något helt annat än vad jag hade tänkt mig. Den såg inte alls ut som Musse, som står på ben och alltid är glad och använder kläder. Konstnärens mus såg riktig ut på något egendomligt sätt. Jag mindes råttan som grannarna hade hittat i närheten av vårt hus på hösten. Den hade trängt sig in i vårt förråd, ätit gift och försökt vingla iväg, men färden hade avbrutits efter bara några meter. Den hade fallit omkull och blivit liggande

på rygg med fötterna stela rakt upp. Råttans tänder var gula och stack ut ur munnen på den. Kroppen var jättelik och stenhård. Jag ryste då jag såg den. Nå, vad tycker du? frågade konstnären. Den är fin, sa jag, för det var den. Av någon anledning ville jag inte nämna att jag hade väntat mig något lite gladare. Plötsligt kändes det som att det bara varit dumt. Musse Pigg kändes så meningslös intill musen som såg så riktig ut.

Till sist gick vi ut och promenerade i skogen bakom vårt hus. Konstnären plockade en bukett gula blommor. Sådana där sega och tjockskaftade som det inte var något fint med, enligt mig. Jag hade föredragit blåklockor, de är så sköra, men nu bytte jag åsikt. Från och med den stunden tyckte jag också mest om gula blommor.